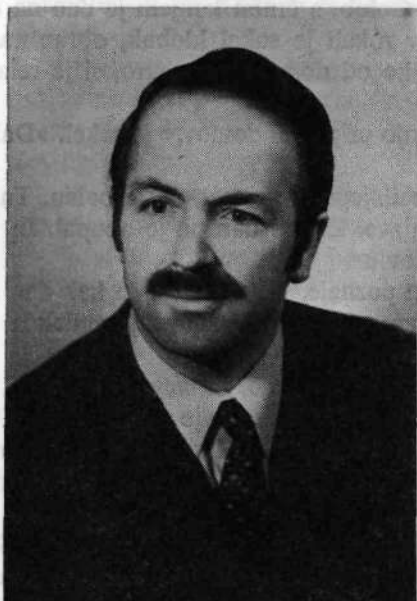

Leopold
Suhodolčan

Komaj za ped prsti

Z Dobrij in iz Reke so na novo pokopališče prihajali ljudje že vse od jutra, tiho so postali pri odprti mrliški veži, nato pa so se za nekaj korakov umaknili pod pokrito ploščad, pa še nekaj časa tiho poklepetali, če so srečali znanca ali sorodnika. Vendar niso vztrajali dolgo, ker je hladen veter neusmiljeno vlekel med stebri, dišal je po mlečnih kosteh. Novo pokopališče je v marsičem spremenilo obred, ljudje po-

noči niso več bedeli ob mrliču, zvečer ob osmih je Mur zaprl mrliško vežo kot uradnik svojo pisarno, pustil je, da je pokojnemu brlelo le nekaj električnih sveč, nikogar ni bilo več, da bi ob njem bedel, se pogovarjal, molil, objokoval pokojnika, pripovedoval podrobnosti iz njegovega življenja, življenje je trpljenje, prirezoval sveče, in ko bi dogorele, prižgal nove, kam kapljajo električne sveče, nalival žganja pogrebce, bedeli so ob krstah, pozimi na toplem, z nogami v pokojnikovi zadnjici, z rokami pri bogu, obred se je spremenil v uradovanje, v krsto so polagali vsakega enako, ostale pa so različne krste, iz trdega lesa, iz navadnega lesa, z okraski in brez okraskov, bele, črne, rjave, in ob krsti je viselo veliko vencev, malo vencev in zelo malo vencev, venci s svežimi rožami so bili najdražji, venci s suhimi rožami najcenejši.

Postali so za trenutek pred krsto, se na hitro pokrižali, poškopili pokojnika z žegnano vodo, pa še nekoliko postali, pogled jim je zdrsel po vencih, nad glavo mu visi ženin venec, na desno od njega je venec staršev, veliko vencev ima, glej, tudi Dilar mu ga je poslal, je ugotavljal, pogledal je še, kdo je ob krsti od svojcev, zdaj je le njegova sestra, kdaj se je tako postarala, upam, da se bo nekoliko ozrla k meni in me videla, da sem se prišel poslovit od pokojnika, nekoč smo bili sosede, stanovali smo v isti hiši, Blaž je bil takrat še šolarček, je pomislil Škalec in se umaknil na pokrito ploščad, tam je že stal Jeglič, prikimala sta si v pozdrav.

»Si kaj videl ženo?« je vprašal Škalec.

»Prej je bila tu,« je rekel Jeglič. »Júseljica je bila z njo.«

»Hudo jo je zadelo ... Koliko pa jih je imel Blaž? Mislim, petintrideset let...«

Približal se jima je še Golob, s črnim konjem je dan na dan prevažal drva in premog po Reki, v rokah je sukal klobuk, obraz mu je prepihal veter, gotovo je prišel dalj ko od doma na Barbaro, si je rekel Škalec, ko ga je pogledal.

»Nisem mislil, da ga bojo pripeljali domov,« je rekel. »Daleč je Frankfurt.«

»Sam je želel ... Do zadnjega ni priznal, da je bolan. Tudi potem ne, ko so mu odrezali že pol glave. Zadnji dan pa je obupal. In takrat je naročil, naj ga spravijo domov.«

»Če bi obupal kak dan pozneje, bi tudi živel še kak dan dalj,« je pristavil Jeglič, koža na obrazu se mu je že zdavnaj predelala v sivo rdeče usnje.

»Če bi se vrnil živ, bi ga dali v keho, mrtvega bomo dali v grob.«

Za trenutek so utihnili, videli so, kako se je mrliški veži približal Lúkan, Píkel je hodil z njim, obrača glavo kot naš konj, kadar pripeljem z njim na prometno cesto, je pomislil Golob, obstala sta pred krsto, naredili so jima prostor.

»Pred tremi leti je še delal v tovarni v Reki,« je rekel Škalec. »A ni nikamor napredoval, zato mu ni kazalo drugega, ko da je odletel na tuje.«

»Veš, zakaj ni napredoval? Ker ni bil v partiji,« je dodal Jeglič. In Lukanu se ni klanjal.«

»Bal se je, da bi Blaž zasedel njegovo mesto.«

»Nekega dne pa bo le moral narediti prostor drugemu.«

»Pravijo, vse, kar je novega pri nas v Reki, so naredili po Lukanovi zaslugi, vodovod pa razsvetljava pa športni dom pa kaj jaz vem še ...«

Po premolku je Golob dejal:

»Zdaj nazadnje se je Mark potegoval za Lukanovo mesto.«

»Zato pa pravim, Lukan ga je spravil s sveta. Boste videli, se bo že razkrilo.«

»Hudiča se bo, oni že tako uredijo, da se takim še las ne skrivi.«

»Z Markom je pa res čudno zapleteno,« je rekel Škalec. »Ljudje govorijo vse sorte ... Pravijo ... Nišer ... in drugi Smodin in celo Dilarja omenjajo.«

»Beži no, Dilar že ni bil. Dilar se še zaradi babe ne bi s kom stepel.«

»Ej, nič ne veš, vse je mogoče.«

Lukan in Pikel sta se že umaknila, počasi sta odhajala po posutem dvorišču pred mrliškimi vežami, ljudje so se komaj opazno ozirali za njima.

»Pikel mu v rit leze,« je rekel Škalec. »Ko da mu je obečal svojo vladavino. A se moti. Ritolizniki so nazadnje še ob svojo rit.«

»Ne morem in ne morem verjeti, da ga je prišel Lukan poškopit ... Ali so oni poslali Jušlja čez mejo s posebno nalogo, slišal sem, no, ali pa bojo res drugi časi ...«

»Kaže se ljudem, ko da sta bila z Jušljem prijatelja.«

»Glej ga, terca, a misliš, da mu lahko kdo kaj dokaže? Taka stvar se na zunaj prav nič ne vidi, to je rak, dragi moj, ki razjeda pod kožo... Pa priznajmo si, vsi Lukana že od daleč pozdravljamo, vsak bi skočil, če bi ga povabil na dva deci.«

Malo so še pomolčali, nato so se tiho pozdravili in razšli, mrzel beton jim je nagrizel podplate, sence so preplavile zemljo. Kmalu so se na tistem mestu ustavile Dolinarica in Kapávníkova, bela rja se jim je nabrala na čevljih.

»Zazeblo me je,« je rekla Dolinarica, močna ženska z deklinško sivim obrazom, spravljala je molek v torbico.

»Nič se še ne kaže pomlad,« je dodala Kapávníkova, brisala si je brado z robčkom, jemala ga je iz torbice, s postavo upokojene učiteljice, brez težave je lahko prižigala najvišje sveče v cerkvi.

»Ubogi Blaž,« je vzdihnila Dolinarica. »Nesrečno smrt je storil.«

»Ja. A on je rešen, Ančka pa sirota.«

»Veliko je pretrpel... To je morala biti grozna operacija. Pobrijejo ti lase, potem pa odprejo lobanjo. Strašno. Ne smeš pomisliti, kaj je človek... Takoj ko so ga odprli, so videli, da ni več pomoči.«

»Siromak... Za božič nam je pisal, da sta z Ančko kupila novo stanovanje, jeseni sta se vselila. Baje je zadnje leto dobro zaslužil.«

»Oh, to je bil čudno brihten fant. Vse izpite je kar stresel iz rokava.«

»Ni tako hudo, če umre starejši, veš, da je svoje življenje preživel, a ta, ki je komaj prav začel živeti.«

»Ja, nikoli ne veš, kaj te čaka.«

»Jaz pravim, svet se bo pogubil... Vse nekam divja... Bolezni... V novih stanovanjih, ki jih sploh ne delajo več s pravo opeko in lesom... Pa konzerve... Umetni piščanci... Vse vode so zastrupljene... Joj, kaj bo le to prineslo.«

Ozrla sta se k mrliški veži, Andrej Dilar je počasi prišel čez ploščad in obstal pred krsto.

»Dilar je že drugič tu,« je rekla Dolinarica.

»Z Jušljem sta bila dobra prijatelja,« je dejala Kopavnikova. »Pravijo, da mu Lukan ne bo odpustil, da se je v tovarni tako zavzemal zanj.«

»Jaz pa sem čula drugače,« je tiho rekla Dolinarica. »Da je Dilar naskrivaj hodil k Ančki... Jaz bi že ne dala zanj roke v ogenj, sama veš, kakšen je na ženske.«

»Toda Ančka... Nanjo bi se zanesla.«

»Saj tudi jaz nisem čula kaj slabega o njej,« je rekla Dolinarica. »Veš pa nikoli ne, ko so taki časi.«

Andrej Dilar je gledal čez brlečo svečo v krsto, k zgornjemu delu, kjer naj bi bila pokojnikova glava, na vrhu pokrova so pustili le odprtino, zavarovali so jo z debelo šipo, krsto so pripeljali od daleč, a ko je bil prej ob njegov glavi in se sklonil nad odprtino, ni mogel razločiti niti koščka na njegovem obrazu, niti del nosu, čela, lica, šipa se je odznotraj zarosila, se mu telo še ni do kraja ohladilo, ko so ga že zaprli, je pomislil, ga zabili

z žebliji, ki grejo samo noter, ven pa ne več, ali pa je bilo v njem veliko več življenja, kot so uradno predvidevali, počasneje se je ohlajal kot drugi, ali pa so nam poslali le njegovo kamenje, hranil ga je doma pod blazino, bližalo se je že sedmo leto, ko bi zacvetelo, slišim jih, za mano se pogovarjajo pogrebci, tu in tam ujame besede, a z njimi ne more izoblikovati smiselne stavke, so besede iz tisočletnega obreda, vsak večer si rečeš, jutri še, morebiti se pogovarjajo tudi o meni, je pomislil, da sem danes že drugič ob Blaževi krsti, s sklonjeno glavo in s sklenjenimi rokami, mladi umirajo s koreninami, Dolinarica bi celo rekla, da sem ob njem zaradi slabe vesti, naskrivaj sem se grel pri njegovi lepi, mladi ženi, ji prinašal najbolj izbrano strešno opeko, Dolinarica je Ančkina botra, zmerom jo skrbi njeno življenje, ali pa govorijo le o hladnem dnevu, skozi še mrtvo zemljo in beton leze v noge, na noč so mrliške veže še temnejše.

Sveče so visoke, je pomislil, ali bojo dogorele do ure, ki je določena za pogreb, je Mur izbral pravo dolžino, prihaja in jim striže stenj, na obrazu mu ne živi nobena poteza, umakniti se bom moral, si je dejal, narediti prostor še drugim, vse več jih prihaja, ljudje bolj zagledajo smrt, kadar umre mlad, izdolbe globljo kotanjo, a tudi ta se dá napolniti, pripeljejo le več gramoza, glej, od desnega roba krste je krenila velika mravlja, kje se je vzela v marcu, če je mravlja, in če se sploh kaj premika, je začel dvomiti o svoji lastni ugotovitvi, moral bi stopiti korak ali dva bliže, potem bi natančno dognal, če se premika, jè mravlja, črna, do zdaj je spala v črni kremi za čevlje, nekdo ji je odprl pokrov, hiti na drugi rob krste, za droben hip je zaprl oči in jih spet odprl, da, črna mravlja je, si je trdil, zgodi se, da katera zgodaj spomladi butne iz toplega gnezda, zaboli jo votla hrbtenica, zdaj se je zgubila, zašla, hiti po robu krste proti pokojnikovi glavi, edina bo pregrizla šipo nad njegovim nosom, vračala se bo lahko le po nasprotnem robu, trebuh bo komaj vlekla za sabo, bo prehodila pot, le štiri ure je še do pogreba.

Začetek pogreba se je zavlekel, nihče od pogrebcev tega ni naglas omenjal, naskrivaj so pogledovali na ure. Stali so v manjših in večjih skupinah po ploščadi okrog mrliške veže, pri njenih vratih so se gnetli sorodniki, črnina njihovih oblek se je prelivala v eno samo veliko površino, v valovanju se je mešala s svečami, držali so jih v rokah, plameni so iskali drug drugega. Rok, pazi na obleko, šele včeraj sem jo prinesla iz čistilnice. Ženo najbrž ne morejo odtrgati od krste, je pomislil Mikl, stegoval je vrat, da bi se prepričal o svoji trditvi, bojda še koga čakajo, bojda se je zakasnil nekdo od sorodnikov, ko se je nenadoma oglasil visoki župnikov glas, upaj, Izrael, v Gospoda, ljudje so oživali, se prestopili, sneli klobuke z glav, krsto so prinesli iz mrliške veže in jo postavili na manjšo ploščad, posijalo je sonce, na bližnje lesove je padla dolga popoldanska senca.

»Veliko ljudi je,« je rekel Golob.

»Saj. V Reki je rasel in lepo vreme je,« je dejal Mikl. »Zdaj pa zimi res že zmanjkuje sape.«

»Še bo brcnila, boš videl.«

»Ako boš gledal na grehe, Gospod, Gospod, kdo bo obstal?« je odpeval župnik Jošt, ministranta sta se poigravala s kadilom in žegnano vodo.

Sorodniki so se razporedili za krsto, v ospredje so postavili ženo, skrivala je čelo pod črnim pajčolanom, pogledi pogrebcev ne morejo do njega, obraz ji je iz bele voščene sveče, zrla je nekam predse, s pogledom je že naredila pot do odprte jame.

Andrej Dilar je še maloprej stal sam zase, zdaj so se nenadoma okrog njega zbrali možje, naredili so tih obroč iz kosov črnega blaga, vanje so poviti različni kilogrami mesa in krvi, pa nekaj misli in želja, ko se bojo premaknili in razvrstili v sprevod, si bom moral najti sopotnika do jame, je pomislil, sem še brez njega, zadnjih korakov do jame ne moreš opraviti sam.

»Pri Húdeju so naročili sedmino,« je rekel Nužej.

»Jaz pa sem mislil, da jo bojo naredili kar doma.« je pristavil Miklavž, »bolj pa v Rimski kleti.«

»So mislili v Rimski kleti, a ima tam nocoj sindikat občni zbor.«

Župnik Jošt je za trenutek utihnil, kazalo je že, da se bojo pogrebci začeli razvrščati v sprevod, ko so se nenadoma prebudili pevci, ko boš uzrl večno luč, pevski zbor upokojencev, Dilar je na hitro preletel njihove osivele glave, med njimi je našel tudi nekaj mlajših, to so sinovi upokojencev, pomagajo jim z glasovi, kadar je največja stiska za pevce, nazadnje smo vsi upokojenci, si je rekel, in vsi mrtvi, o gospod, obriši našo solzo, vsem, ki upamo v večno življenje, se je znova zaslišal župnikov glas, išče oporo zanj.

V cerkvi pri Barbari se je oglasil zvon, ko da prizvanja na binkoštno nedeljo, spomladanski zvon, trave lezejo iz svojih korenin, drevesa dobivajo vsak svojo krošnjo, poti so se razmehčale po prvem spomladanskem deževju, v jutrih se preganjajo megle po dolini, ljudje silijo za svojimi koraki, nekaj časa so se obotavljali, si iskali sopotnike za sprevod, spredaj križ, pogrebec s svetilko, nato možje, župnik Jošt z ministrantom, glej, v pregrehah sem bil rojen in grešnega me je spočela moja mati, krsta, za njo sorodniki, nazadnje ženske, ki se bodo šele premaknile s ploščadi, ko se bo križ že ustavil nad jamo, ženske živijo dalj, to je dokazala statistika, je pomislil Andrej Dilar, ko se je ozrl, se je znašel ob njem Sovec, koliko je zdaj že stara njegova hči, kadar jo zagledam na cesti, gre s hitrimi koraki, plaho je pogledal Dilarja, no, bova pa midva za par, je dejal Dilar, krenila sta s sprevozom, ko je Dilar zagledal nekaj parov pred sabo Nišerja, beli lasje so mu neurejeni vstajali v vetru, saj hodi sam, je ugotavljal.

»Si že dobil penzijo?« je vprašal Škalec in se ozrl k Jegliču, ki je stopal kraj njega.

»Ne še. Do treh sem čakal poštarja, a ga ni bilo.«

»Pravijo, da bojo za deset procentov povišali.«

»Saj bo komaj... Pa ta mesec moram plačati še ženino protezo pa krojača.«

Sprevod se je pomikal počasi, od mrliške veže do groba je bila le kratka pot, prehodil si jo z nekaj koraki, otrok jo je pretekel še hitreje, zato je vodnik s križem ubiral daljšo pot med grobovi, kdaj pa kdaj postal,

da bi pot še nekoliko podaljšal, hudobne bom učil tvojih potov in grešniki se k tebi vrnejo.

Nad pokopališčem je smrekov les, je pomislil Andrej Dilar, vsako leto sekajo v njem, premikal je noge, ko da podrsuje po mehkem mahu, pod nogami pogrebcev je velika jama, nenadoma se nam bo odprla, morebiti najprej pogrebцу pred mano, še stopa s čvrstim korakom, ozira se naokrog, sekal je že v lesu, ali pa se bo odprla mojemu sopotniku, kožo mu razganja zdravje, denar žepe, ali pa se bo odprla meni, imam osemdeset kil, kadar plezam, jih vlečem za sabo, ne vemo, na katerem mestu pod nami je zemlja najbolj tanka, komaj za ped prsti, stopiš malo čvrsteje, pa je že preveč, ko prideš mimo, mōli in postoj, saj prideš tudi ti za menoj, pod pokopališčem teče reka, dobila je nov most, hitreje in bolj varno prideš čeznjo, prejšnji lesen most je bil že nevaren, ob povodnji se je majal, če je pes stekel čezenj, spominja se, nekega večera sta se z Blažem vračala v močnem naluvi čez most, reka je z visokimi valovi že butala v podnice mostu, nekaj ljudi je stalo pred mostom in si niso upali več čez, podrli se bo, vsak hip se bo porušil, je vreščala ženska z golšo, z obema rokama je objemala svojo torbico, z Blažem pa sva krenila dalje; ko sva prišla na sredino mostu, sva se ozrla k preplašenim ljudem in se glasno zakrohotala, krohot je bil velik kakor skala, nato se z druge strani mostu nisva več ozrla, čutila sva v sebi zmagoslavje, vsak tram z mostu bi prodala za večnost, a samo za trenutek, že sva utihnili, najino zmagoslavje je odnesla voda, niti počenega groša niso bili več vredni trami, ko sva se spet ozrla k ljudem, jih nisva videla več, nisva več vedela, če sva prišla na pravo stran reke.

»Koline imamo,« je rekla Dolinarica. »Težko sem šla od doma. Nocoj moramo narediti še klobase.«

»Kdo pa ti kolini?« je vprašala Kapavnikova.

»No, Škerjanca sem vzela. Zdi se mi, da še najbolje opravi. Pa čist je in ne napije se.«

»Ja, Škerjanc je še najboljši.«

Na levi so grobovi in na desni, je pomislil Andrej Dilar, najprej ti postavijo križ ali deščico s peterokrako zvezdo, le tam v daljavi vidim eno, kot zgubljena je med križi, pokopališka uprava si je na črni prapor zapisala enakost, črke hitro bledijo, malarji opravljajo svojo obrt le za bleščeči prvi videz, potem pa križe počasi zamenjujejo z marmorjem, črnim, belim, kaj je onkraj pogreba, ni več skrb pokopališke uprave, napisi na križih in na nagrobnikih, Léčnik, vedel je, da se potok zliva v reko in reka v morje, Kótnik, ko je stal na straži, je imel puško na desni rami, Pratneker, Pávše, les je proti vrhu gore vse redkejši, Koren, najboljši je bil v Divjem lovcu, Stópar, na Koroškem so bili hudi boji, Sadóvnik, Lípnik, Keber, pri tej bajti so snedli še svetega duha, Matjáž, človek se od vseh bitij najteže nauči hoditi, Filip, Kodrún, ženska je kot grlica, kakor jo navadiš, tako se potem drži hiše, doktor Majakovsky, Problem žab v jezeru Titicaca, Gregórc, kmet si najprej postavi hlev, potem hišo, Štefančič, to ni kar tako, za dediščino gre, narahlo je zadel v hrbet pogrebca pred sabo, sprevod se je zaustavil, pogrebci so se razgrnili okrog odprtega groba, Mur je glasno

poveljeval možem, postavili so krsto nad jamo, jo objeli z vrvmi, odmaknili deske, nato pa krsto počasi spuščali v jamo, spuščajo jo neskončno dolgo, jama je brez dna, nekam daleč se vlečejo vrvi, lezejo tja pod lés, spreminjajo se v korenine dreves, zdaj vígredi jim bojo oživali sokovi, pognali se bojo skozi debela v krošnje, sonce in dež se bosta naselila v njih, pogrebci so ostali brez vrvi, pokopališka uprava jih bo odpisala iz inventarja, hkrati so se v pozdrav s prsti dotaknili svojih službenih kap, vabimo vas na pogrebe tudi jutri in pojutrišnjem.

»Boš ti letos že prodal avto?« je vprašal Príslan.

»Ne vem, kaj naj naredim,« je odgovoril Smodín.

»Koliko je že star?«

»Še tri leta nima.«

»Pravi čas za prodajo. Boš dobil še več zanj, kot si dal za novega.«

»Najbrž ga bom res kar prodal,« je po premisleku dejal Smodin.

»Najdi mi dobrega kupca, dobiš procente.«

Vzemi zemlja, kar je tvojega, Kristus naj vzame, kar je njegovega, je glasno zapel župnik Jošt, spominjaj se, človek, da si prah in da se v prah povrneš, molimo, oče naš, ko je utihnil, ljudje so zamrmrali, bežimo, bežimo, ne ubežimo, bi mu moral spregovoriti, je nenadoma spreletelo Dilarja, ko da ga je odgnalo od tal in ga postavilo pred grob, dragi naš Blaž, lep grob imaš, se bi s pretresljivim glasom ozrl po ljudeh, še v nedeljo si gledal skozi okno, pokrajina ni imela nobenih vrat, potem pa bi mu glas spet zamrl, našrl se je ilovice iz groba, ne bom je prebavil do tvojega odhoda, ne, prijatelju ne govorimo na grobu, si je rekel, ko da se je oddahnil, a kaj če je to le izgovor, opravičilo, bolje je piti kot pomivati kozarce, bo kdo spregovoril, in ne pelji nas v skušnjavo. . . .

Zvon se je trgal v cerkveni lini, ko so ga že obesili v zvonik, so za njim zmanjšali okna.

Potem so se prebudili pevci, dirigent jih je znenada prebudil iz zimskega sna, nekaj taktov so se dohitevali, sonce se jim odbija v očalih, vígred se povrne, trava ozeleni, ženske so zavzdihnile in si počakale robce, Blaž je nekaj časa pel v zboru, se je spomnil Andrej Dilar, lahko mu zapojejo še eno pesem povrh, za pevce je na sedmini pripravljena posebna miza, ob nedeljah in praznikih je pel z njimi na koru, ob cerkvenih praznikih, ko so v tovarni delali, je prihajal Blaž na delo v nedeljski obleki, Lukan mu je določil remont v kurilnici, Blaž ni trenil z očmi, ob pravem času in brez napake je opravil delo, ob koncu šihta so mu oljni madeži cveteli po vsej obleki, a prijatelja mojega nikdar več ne bo . . .

»Ne vem, kako da sem tako lačen,« je rekel Lúkan.

»Včasih tako pride,« je rekel Pikel, spremljal ga je do groba.

»Če se ti ne mudi domov, pojdiva v Rimsko klet na golaž,« je rekel Lukan. »Vsak čas bo konec.«

»Dve poti sta bili v življenju Blaža Jušlja najvažnejši, je nenadoma glasno spregovoril župnik Jošt, gledal je samega sebe, »pot domov in pot k Bogu,« njegov glas je odmeval čez pokopališče, ne da bi bil zadel ob nagrobnike, možje so gledali v tla, z nogo so brskali po zemlji, nemirni

konji, že dolgo stojijo pred gostilno, ušesa jim slišijo le vsako na svojo stran, župnik Jošt je premišljeno odkrival jedro svojega nagovora, okrasil je vsako svojo misel posebej, ju pripeljal do dramatičnega vrha, »po človeški sodbi ni izpolnil svoje življenjske naloge, zakaj ga je poklical tako zgodaj k sebi, je presodil On, mi ne moremo soditi, »ni bil rojen govornik, ob nedeljah njegove pridige niso bile posebna privlačnost za vernike, vendar nobena njegova beseda ni bila odveč, v vsaki se je čutila trda govorniška šola, ki zna iz najbolj neznatne misli razplesti govor za vsakdanjo rabo, ko sta se mu prvotni osnovni misli strnili v že pripravljeno ost, končal je, »in našel je svojo pot domov, našel je pot k Bogu, jaz sem vstajenje in večno življenje, naj počiva v miru, amen.«

Potem se je pokopališče naglo spraznilo, ko da se je med ljudmi raznesla novica, da se bo zemlja vsak trenutek odprla za nov grob, razbežali so se na zemljo, kjer še ne kopljejo grobov, vsak dan je je manj, kam se bomo zatekli, velika mesta imajo že velike težave z zemljišči za pokopališča.

Vrnil se bom zvečer ali pa jutri, je pomislil Andrej Dilar, takrat bo Blaž že sam.

Andrej Dilar je stopil v temno, obokano vežo in se nato povzpел po kamnitih stopnicah stare rudniške hiše; pred prvo vojno so bile v hiši še rudniške pisarne, potem pa so se naselile v njej rudarske družine. Stene so bile na obeh straneh stopnišča že hudo zlizane, vsako noč jih ližejo veliki psi, v hiši je več psov in mačk kot ljudi, kaj siromaki ne smejo imeti kaj svojega, a ne toliko kot otrok, psi kašljajo, ko jih ščegeta stari omet, sledovi otroških prstov, Jerica ima zizije za Jožija, tudi v zgornji veži je bilo temno, tema se je čez dan obračala le sama v sebi. Onkraj stavbe se je pričenal les, pozimi je prinašalo sneg skozi vežno okno, kadar so se stresle veje. Moral je še nekaj stopnic više, veža v tem nadstropju je imela še nižji strop, dva ozka stranska hodnika, prebijaš se skozi rudniški rov, vsak si skoplje svojega, vodila sta do dveh stanovanj. Že je razmišljal, v katero smer naj se obrne, ko so se oglasili koraki na levi, duri stanovanja so se odprle, svetloba je v enem kosu padla predenj, Nišer pravkar odhaja, je pomislil Dilar, srečala sta se sredi ozkega hodnika, obema je zakrivala obraz zatohla vežna senca.

»No, Nišer, že odhajaš? Počakaj še malo.«

Nišer je skomignil z rameni, nato pa je dejal:

»Na občino moram. Prešnik ima danes uradne ure.«

Že je odšel dalje in se zgubil na stopnišču. Andrej Dilar se je obrnil v duri, na pragu je stala Ančka Jušljeva, v tesni črni obleki, za njenim hrbtom je bilo več svetlobe, povabila ga je, naj vstopi.

»Si sama doma?« je vprašal Dilar.

»Z Marjetko sva. Mati je šla v trgovino.«

Ponudila mu je stol ob kuhinjski mizi, postavili so jo pod nizko podstrešno okno. Kuhinja je bila ozka in dolga, vsa založena s pohištvo, prepleskala ga je nevajena roka, spretno je bilo treba loviti ravnotežje, da si našel prostor za prehod. Štiriletno dekletce je sedelo na tleh in se igralo s punčko, kdaj pa kdaj se je ozrlo k Dilarju, ne more se spomniti, kdaj ga

je že srečalo, je stric ali ni. Jušljeva je obstala pri štedilniku, naslanjala se je nanj, a se ga ni dotikala, roke je sklenila v naročju, črnina ji podaljšuje postavo, je pomislil Andrej Dilar, vrat ji ne ve za svojo dolžino, oči so se ji razširile, kaj pritiska strop nanjo, črne lase si je skrajšala, odkar sva se zadnjič videla, obraz ji je še vztrajal v bledici, čeprav je skozi majhno okno že padala svetloba prvih aprilskih dni, se ponoči še zmerom večkrat prebuja?

»Boš ostala zdaj tu?« je vprašal Dilar.

»Samo še do sobote, potem se bova vrnila . . . Tam še nisem odpovedala službe in nekatere Blaževe stvari še moram urediti.«

»Se boš vrnila?«

»Še ne vem,« je rekla tiho, za hip je povesila pogled, mora po stopnicah navzgor in navzdol, ko je dodala: »Za zdaj najbrž še ne.«

Štiri leta sva z Blažem delala v tovarni, je pomislil Andrej Dilar, že prej sva se poznala, a sva si bila le znanca, pri delu v tovarni pa sta se navezala drug na drugega, čeprav je bil Blaž Jušelj sedem let mlajši, a nikoli tega nisva jemala v misel, tudi se nisva veliko pogovarjala o najinem odnosu, ko da to sramežljivo skrivava drug pred drugim, Blaž se je zagrizel v vsako delo, ki ga je sprejel, delal je tudi dolgo v noč, da ga je skončal, in zmerom si je govoril, opravil je še premalo, v tovarni dosegamo prenizke uspehe, preveč materiala gre v izgubo, a tega ni nikoli omenil na seji v tovarni, še meni se je komaj zaupal, potem je nekega dne nenadoma odšel, preplaval je tesno zaprto mejo, vsi smo bili osupli, bil je slab plavalec, dno ga je požiralo z odprtimi žreli.

»Saj si poznal Blaža,« je rekla, »ni mogel biti brez dela, da sem bila že huda nanj . . . Ko da se mu je zmerom zdelo, da bo kaj zamudil . . . Zadnje leto pa je bil sploh kar zdoma . . . Šele drugo leto je bil zaposlen v tisti tovarni, pa so ga že sprejeli v raziskovalni oddelek . . . Dali so mu dobro plačo, Blaž pa jih je zalagal s svojimi idejami . . . Čisto se je spremenil . . . Ko da so se nenadoma uresničile njegove življenjske sanje . . . Štiri tedne pred smrtjo so že poslali na razstavo prve izdelke po njegovi zamisli . . . Ko je dobil nagrado, sem mislila, da se bo razpočil od sreče, čeprav jo je še pred mano skrival.«

Deklica je vstala in se s punčko napotila proti materi, ko se je spotaknila ob stol in padla, a se je le nakremžila pa že stekla dalje ter se obesila materi na krilo, kukala je k Dilarju.

»Zdaj se mi zdi, da sem ga še premalo poznal.«

Blaž Jušelj je rasel v rudarski družini, že dvajset let se je stiskala v hladnem podstrešnem stanovanju, na lep dan so se od tu videle nove stanovanjske hiše na pobočju Reke, njegova mati Marjeta je bila edina Nišerjeva sestra, vzela je rudarja in se odselila v dolino, šele zdaj za trdno vem, Blaž je sanjal, prebiti se iz revščine, zlesti skozi majhno rudarsko okno, čutil je, vnovčiti mora svoje sposobnosti ali pa umreti, uštel se je, ko je upal, da jih bo v Reki lahko uveljavil le s svojo poštenostjo in reško pridnostjo, da bo že zaradi svojih sposobnosti nasledil Lukana ali Smodina, tudi v tem sva se razlikovala, je spoznaval, nimam volje, da bi nekega dne sedel na Lukanovo mesto, s kmečko sramežljivostjo se oteparam misli, da bi

za svoje delo in sposobnosti tudi iztržil višjo ceno, je to naša reška majhnost, ki jo le malokdo zavrže in preseže, zárod, ki med prerekanjem o vrstah vilic in nožev pojé svoje najboljše mladiče.

»Saj nam je prišlo prav, da je zmerom več zaslužil,« je rekla. »A me je vseeno postalo strah.«

Tudi ona ne more preboleti reške majhnosti, je pomislil, ne čuti možnosti, ki jih daje delo, in jo je strah doseženega uspeha, ali si obrne blazino, preden zvečer položi glavo nanjo?

»Hotel je zaslužiti zmerom več in več.«

»Ne razumi ga narobe, Ančka.«

»No, saj sem se trudila.«

»Spoznal je, da je onkraj Reke delo toliko vredno, za kolikor se ti ga posreči prodati na prostem trgu.«

Za trenutek je pomislila, nato je dejala:

»Včasih pa . . . Ob nedeljah, ko smo šli k maši in sva tiho stala v cerkvi, ko da se mu je obraz spremenil . . . Stal je tik ob meni, a jaz sem ga začela iskati po cerkvi . . . Ko da tiho moli in prosi odpuščanja za svojo veliko željo po uspehu pri delu, uveljavitvi svojih zamisli . . . Velikokrat sva ostala še, ko so že vsi drugi odšli . . . Preštevala sem svetemu Martinu prste na nogi, držal jo je nad mojo glavo . . . In potem je bil vso nedeljo tih in se je pogovarjal z mano o čisto navadnih rečeh . . . Kako bi postrigli Marjetko, kdaj bo začela lepše izgovarjati r . . ., kdo bi popravil štedilnik . . . Tega ne bom pozabila . . .« Naglo se je obrnila k oknu, a vseeno ni mogla skriti rose na očeh, čakala je na padec dneva.

Črnina ji jemlje vso privlačnost, je pomislil Dilar, spominja se, zmerom je nosila svetle obleke, tesno so se prilegale njeni postavi, končala se ji je z rameni, premagoval se je, kadar je prihajal k njima na obisk, moral je zadrževati roko, da mu ni švignila v njen pas, raje je videl, da sta bila z Blažem sama, zmerom je bila prijazna z njim, kdaj pa kdaj se mu je zazdelo, da je preveč prijazna, nagrizla si je v njem svoje poglede, morebiti si želi, da bi ji nenadoma segel v pas, uspeh pri ženski ni največji uspeh v življenju, je menil Blaž, mu je to težko odpuščala, si je ob samotnih večerih trgala prsi s telesa, kako dolgo zdaj že ni spala z moškim, ga je spreletelo, čeprav Blaž ni dolgo bolehal, bolezen je prišla nenadoma, a se je že dalj časa skrivala v njem, da je pogosto našel v jutrih svojo glavo na drugem mestu blazine, ji je telo otrpnilo v črnini, ozke mišice ji visijo v ohlapnost, svojih pogledov si ni več vračala, ponoči se v polsnu grize do trenutkov, ki sta jih preživela drug ob drugem, ko da ji je nekdo iztrgal list iz njenega spomina, nič več ne ve natanko, je kdaj sploh zakričala, ko si jo je vzel, ko je odhajal s podobo podlasice, dobro je, da me je sprejela v črnini.

»Mama, ná punčko,« se je oglasila Marjetka.

»Kar imej jo,« je rekla Jušljeva, v predahu se je našla, spet se je obrnila k njemu, v kotu pod kredenco so postavili past za miši.

»Nočem več punčke,« je rekla Marjetka.

Jušljeva jo je vzela iz njenih rok in si jo dvignila v naročje, lutka se je z mrtvimi očmi zazrla k njej, tudi če bi znala govoriti, bi ne odprla ust.

Kako so kričali otroci, se je zdaj spomnil sanj iz noči, široka gospodinja je iz kokošnjaka spustila bele kure, razletele so se kot golobi, ko nenadoma stopi v njihovo jato človek, privreščali so otroci, krilili so z rokami, nato pa so zajahali kure, fantje in dekleta, videl je fanta od blizu, imel je oči kot lutka, ki jo Ančka drži v naročju, stiskal je kuro za vrat s svojimi drobnimi prsti, kura se je omotična opotekala in zadovoljno vreščala, podili so se po dvorišču, kure so zapirale in odpirale peruti, dvigale repe, jeziki so jim padali iz ust, iz linice na vrhu zvonika pa je na ves glas kričal moški glas, petelina ni, petelina ni.

»Joj, oprost, nič ti nisem postregla,« je nenadoma rekla in stopila h kredenci.

»Ni treba, Ančka, hvala,« je odvrnil Andrej Dilar, do nje je pol kuhinjskega poda, »saj že odhajam.«

»Kam se ti mudi?«

Je to vprašala kar tako, je pomislil, iz vljudnosti ali pa morebiti res želi, naj še ostanem, rada bi se s kom pogovarjala, ali pa bi se rada pogovarjala prav z mano, nisem si odpel suknjiča, želi si, da bi skupaj bolje spoznala Blaža, spregledala v njegovem koncu prihodnost drugih, čudna je streha ljubezni, prej sta le malokdaj kaj spregovorila o njem, četudi sta bila sama, takrat sem si moral le prirezovati roko, ki mi je noro silila v njen pas, zdaj sem zadovoljen, da sem ostal zvest Blažu, žensko imaš do groba, prijatelja zgubiš že pred grobom, si je rekel, še bolj čuti, ko se ne bosta videla več, začel se bo šele spominjati drobnih trenutkov, ki sta jih preživela, besed, ki sta si jih drug drugemu zaupala, dela, ki sta ga skupaj opravila, neumnosti govorijo, da je onkraj meje delal tudi za udbo, govorijo tisti, ki ne morejo priznati, da je njegova hitra uveljavitev uspeh njegovih čistih sposobnosti, morebiti ne bom več srečal kakšnega Blaža; njuno razumevanje je segalo pod površje zunanjih etiket in opredelitev, jaz sem partijec, Blaž pa je hodil v cerkev, najini cerkvi sta imeli glavne duri obrnjene druga proti drugi, a je imela vsaka tudi stranski izhod, kadar sva se naveličala gromov s prižnic, prehodila sva vsak svojo pot iz otroških dni, videla sva vsak svojo pot pred sabo, ki pa sta se v tihih skupnih trenutkih dotikali, obe sta se začenjali v revščini, moj oče je delal v tovarni, njegov v rudniku, če bom moral sam dalje, bom za praznike moral po trikrat na stranišče.

»Nišer je bil tu,« se je spomnil Dilar.

»Prišel je že navsezgodaj. Skuhala sem mu kavo. Potem je tu za mizo zaspal ... Ko se je prebudil, je vprašal, koliko je ura. Rekla sem mu, deset bo, pa je vstal in se poslovil.«

Njene besede so ga predramile, kadar zjutraj Marjetko kliče iz spanja, sede k njej na posteljo, vstal je in se poslovil, nenadoma se je zazrla vanj čisto od blizu, lahko je razbral, kako ji živijo ustnice, imajo še največ rdečice.

»Saj boš še kaj prišel ...«

»Mogoče ... če ne boš že prej odpotovala ...«

Odpotovala bo, je pomislil, Marjetka bo gledala skozi okno vlaka, pomahala bo babici v slovo, zakaj ima prometnik rdečo kapo, jo bo spraševala,

nato pa ji bo zaspala v naročju, nekaj časa bo še Jušljeva nastavljala oči iskrām, ki bojo mimo okna izginjale v noč, nato bo tiho zaprla oči, prometnik je obesil rdečo kapo na kljuko in si posadil na glavo navadno, z vsakdanjo barvo, pa odšel domov, službe je konec, daljava med Blažem in njo se bo večala, jaz pa bom imel vse bliže k njemu.

(Poglavje iz romana *Noro življenje*)

Pesmi

Nevin Birska

KO SE RAZLETIJO

Pot od tu do vznožja gibkih,
 izginevajočih in padajočih poplav sonca,
 ki ga ribiči usipljejo v čolne,
 ko namakam neustavljivi jaz
 v gnevu pomladi, majajočih gorah
 in v verigah hribovij,
 ko se razletijo znojnice,
 zapečatene od zime in mavric prvega
 cvetja,
 ko kakor drevo v trpkih oblikah dežele
 pripletem nepoznano jadro do daljnih
 pristanov,
 do izginevajočih vrtov,
 do vezanja tvojih prsi.